**Networkshop 2020
ONLINE**

Házigazda:

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

„Esélyeink és kihívásaink a digitális transzformáció világában”

•
**Országos Online Konferencia
2020. szeptember 2–4.**

INNOVÁCIÓS ÉS TECHNOLÓGIAI
MINISZTERIUM

Szerkesztette: Tick József, Kokas Károly, Holl András

Tipográfia és tördelés: Vas Viktória

Workshop

2020. szeptember 2-4. Pécsi Tudományegyetem, (On-line)
konferencia előadásainak közleményei

ISBN 978-615-01-0376-1

DOI: [10.31915/NWS.2020](https://doi.org/10.31915/NWS.2020)

Kiadja a HUNGARNET Egyesület
az MTA Könyvtár és Információs Központ közreműködésével
Budapest
2020

Borítókép: [freepik.com](https://www.freepik.com)

Hazai és nemzetközi trendek az olvasásnépszerűsítés terén

Radics Krisztina
Eszterházy Károly Egyetem
radics.krisztina@uni-eszterhazy.hu

Domestic and international trends in the popularization of reading

Reading, either in the traditional or digital form is a concern, whose importance today's youth must be aware of. The representative national reading surveys of 2017 and 2019 of reading and library use habits carried out within the framework of the *My library* project demonstrated the declining popularity of reading. Furthermore, results of international reading comprehension surveys, especially the PISA tests pertaining to the specific ability of Hungarian students confirm this tendency. What can be done? What methods can we use to promote reading for the youth of the digital world? Programs popularizing reading can give potential answers. Since libraries play a significant role and they are perhaps the most influential in popularizing reading the opinion of the library profession related to these programs should be explored. In my presentation I compare domestic and international trends related to the popularization of reading. I will also introduce the results of an on-line questionnaire-based survey concerning the library profession's views on the efficiency of such programs along with discussing the potential role of libraries and the expectations for the future.

Keywords: Promoting reading, Libraries, Domestic trends, International trends

Bevezetés

A köztudatban az olvasás, a szó klasszikus értelmében, leginkább a hagyományos olvasást jelenti. A technika fejlődésével, a különböző médiumok megjelenésével, és a folyamatban lévő kultúraváltás hatására az effajta, lineáris olvasás háttérbe szorult. A rádió, a TV elterjedésekor az olvasás visszaszorult, az internet megjelenésével azonban az olvasás átalakult, új tereket hódított.

A digitalizáció hatása az olvasásra

A digitális olvasás, az interneten való böngészés más olvasási módot igényel. A részletes olvasás helyett az átfutó, szkennelő olvasásnak van nagyobb létjogosultsága. Nem olvasunk végig hosszabb szövegeket, csak átfutjuk, pásztázzuk azt, keresve a lényeges információt, kiragadva a fontosabb mondatokat. Máshogy olvasunk, más szándékkal olvasunk.

A Jakob Nielsen szemmozgás követéses vizsgálatának eredményéül kapott F forma (1. ábra), alapján elmondhatjuk, hogy az emberek az internetes oldalakat leginkább F alakban pásztázzák le.

Eye-tracking by Nielsen Norman Group nngroup.com **NN/g**

1. ábra F-forma a képernyőn való olvasásnál (Nielsen, 2006)¹

A hagyományos és a digitális olvasás az neurotikus folyamatok tekintetében is különbözik. Míg a hagyományos olvasásnál a bal agyfélteke tevékenysége dominál, amely analitikus feldolgozásmódú, addig a digitális olvasásnál a jobb agyfélteke a domináns, ami a képi, holisztikus feldolgozásért felelős. A digitális korban átalakulnak az emberi képességek is. A digitális bennszülöttek már így születnek, de a digitális bevándorlókat is érinti ez a fajta változás. A környezeti hatások függvényében az agy alkalmazkodik, átalakul.²

Míg az írásbeliség a lineáris, logikai, analitikus gondolkodásnak adott teret, addig a digitális korban a holisztikus, átlátó, intuitív gondolkodás az, ami jellemző. A kultúráváltás okozta gondolkodásváltás magával hozta az emlékezőképességünk romlását, az íráskészségünk gyengülését. Pozitív vonzata, hogy a digitális generációk könnyen kezelnek nagy mennyiségű ingertömeget, több tevékenységet képesek szimultán végezni, képesek gyorsabban dönteni. A sok vizuális inger által azonban gyengül a belső képalkotás képessége, ami által gyengül a szövegértési készség is, mivel az a képalkotásra épül.³

Ennek kapcsán érdemes megnéznünk azokat a kutatásokat, felméréseket, melyek vizsgálják az olvasási készség, és az olvasási szokások alakulását.

Felmérések eredményei

A PISA felmérés eredményeit megnézve (2. ábra), láthatjuk, hogy a 2009-es évet leszámítva, egyik évben sem érték el a magyar gyerekek szövegértési eredményei az OECD átlagot. Habár az utolsó, 2018-as eredményünk 6 ponttal javult a 2015-öshöz

- 1 Nielsen, Jakob. F-Shaped Pattern For Reading Web Content (original study). 2006. 04. 17. 2020. 08. 23. <https://www.nngroup.com/articles/f-shaped-pattern-reading-web-content-discovered/>.
- 2 Tószegi, Zsuzsanna. „Az olvasás trónfosztása? Adalékok a könyvből, illetve a képernyőről való olvasás kérdéséhez.” Könyv és Nevelés 11. évf. 4. sz. (2009).
- 3 Gyarmathy, Éva. „Ki van kulturális lemaradásban?” Digitális Nemzedék Konferencia. Budapest: ELTE, 2012. 9-16.

képest, a gyengülő tendencia megállt, de még így is az OECD átlag alatt maradt. Az OECD átlag is csökkent az utóbbi két mérés esetében. A 2012-es 496 pontról, 2015-re 493-ra, 2018-ra pedig 487 pontra csökkent. A PISA mérés a 15 éves diákok körében zajlik.⁴

2. ábra Magyarország PISA eredményei

Ha tágabb életkori hatókörben, de szűkebb területi lefedettségben gondolkodunk, nézzük meg a magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásaira vonatkozó adatokat, melyekkel 1964 óta rendelkezünk. A legfrissebb kutatás Az én könyvtáram című projekt keretében valósulhatott meg. Az országos reprezentatív felmérést 2017-ben és 2019-ben folytatták le.

Olvasási szokások

	1964	1978	1985	2000	2005	2017	2019
Egyet sem olvasott az utóbbi 12 hónapban	41	39	38	52	60,2	50,0	53,5
1-3 könyvet elolvasott az utóbbi 12 hónapban	36	17	22	23	7,5	28,9	22,9
Legalább egyet negyedévenként		27	23	13	15,9	13,2	12,3
Havonként legalább egy könyvet elolvasott?	23	17	17	12	16,4	6,9	10,7
Nem tudja / nem válaszol	0	0	0	0	0	1,1	0,6
Összesen	100	100	100	100	100	100	100

3. ábra 2019-es országos felmérés eredményei (Tóth, 2019)⁵

⁴ PISA 2018 Összefoglaló jelentés. Budapest: Oktatási Hivatal, 2019.

⁵ Tóth, Máté. „A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2019-ben.” 2019.

A kutatások eredményeit összevetve elmondható (3. ábra), hogy a rendszeresen (havonta legalább egy könyvet) olvasók aránya 2017-ig csökkent. Míg 1964-ben még 23% volt az arányuk, 2017-ben már a 7%-ot sem érte el (6,9%), azonban az utóbbi két évben növekedett az arány, 2019-ben már 10,7 % vallotta magát rendszeresen olvasónak. A nem olvasók aránya 2005-ben volt a legmagasabb, valamivel több mint 60%, ehhez képest 2017-re 50%-ra csökkent az arányuk, azonban a tavalyi évre újra emelkedett, 53 és fél százalékra.⁶

Mind a PISA felmérés, mind ezek az eredmények kapcsán azt látjuk, hogy az olvasási készségek és az olvasási kedv megváltozik, ahogyan a fiatalok információ fogyasztási szokásai is. De mit tehetünk annak érdekében, hogy ezt a folyamatot kordában tartsuk? Ennek az egyik kulcseleme az olvasóvá nevelés.

Olvasóvá nevelés

Fontos, hogy a gyermeknek kezdettől fogva legyen kapcsolata a könyvekkel, a mesével, hiszen ez megalapozza az egész életén át tartó érdeklődést.⁷ Attól függően, hogy a gyermek mit tapasztal, hogy vannak-e könyvek a háztartásban, hogy olvasnak-e neki, mesélnek-e neki, hogy milyen típusú könyvekkel találkoznak ebben az életszakaszban, a gyerekekben kialakul egyfajta könyvfogalom. Ha a körülmények ilyen szempontból kedvezőek, akkor a kialakuló könyvfogalom pozitív lesz.⁸ Az olvasóvá nevelés otthon, a családban kellene tehát, hogy elkezdődjön. Sok esetben azonban ez nem történik meg. Gombos Péter szavaival élve: „A család, mint fontos olvasásszocializációs közeg már nem működik (vagy csak kevés helyen), így az olvasóvá nevelés elsődleges színtere már az iskola.”⁹

Az olvasóvá nevelés gyakorlati megvalósítása, és annak könyvtári környezetbe való adaptálásának is több módja van. Mivel a család és az iskola mellett a könyvtárak szerepe a legjelentősebb az olvasási kedv ösztönzésében. A könyvtárak „eszköztárába” tartoznak tipikusan a könyvbemutatók, író-olvasó találkozók, olvasóvetélkedők, olvasóklubok. Ezek rendszerint helyi vonatkozású programok. Nagyobb könyvtári projektek közé tartozik például az Országos Könyvtári Napok, amelyet 2006 óta minden ősszel megrendeznek. Valamint az 1929 óta minden évben megrendezésre kerülő Ünnepi könyvhét. Ez utóbbi, idén először, online került megrendezésre.

Olvasásnépszerűsítő kampányok

Az én könyvtáram

Oaz olvasást népszerűsítő kisfilmre épül. Az olvasás népszerűsítésére törekszik az *Ahány könyv annyi élmény* című kisfilm. A közmédiában társadalmi célú reklámként összesen 300 spotot sugároztak, mellyel összesen 5,2 millió nézőt értek el. Az online kampány során pedig közel 12 milliós nézettséget szereztek a különböző közösségi médiás oldalakon.¹⁰

6 Tóth, Máté. „A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2019-ben.” 2019.

7 Huszti, Ágnes. „A könyvtárak szerepe az olvasóvá nevelés megalapozásában.” *Könyv és Nevelés* 20. évf. 3. sz. (2018): 7-26.

8 Dömsödy, Andrea. *Könyvtár-pedagógia*. Budapest: Flaccus, 2003.

9 Gombos, Péter. *Dobj el mindent, és olvas!* Budapest: Pont Kiadó, 2013.

10 „A jövő a könyvtárban kezdődik.” Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 2020.

Nagy Könyves Beavatás és Olvasók Diadala

A Nagy könyves beavatás egy olyan olvasásnépszerűsítő játék, amely Veronica Roth A beavatott című könyvtrilógiájához kapcsolódik. A játékot az egri Bródy Sándor Megyei Könyvtár indította. A játék évente kerül megrendezésre, ahol hónapról hónapra feladatokat kapnak a résztvevő csapatok. A játékra jelentkezhet minden 14-20 év közötti fiatal, 3-5 fős csapatokban. A játék kezdetben 6 hónapon át tartott, 2018-ban már csak 5 hónapig. Minden hónapban 2-2 könyvet kell elolvasni, a feladatok ezekhez a könyvekhez kapcsolódnak. Az olvasmányokat tartalmilag feltáró „beavató lap” kitöltése mellett a csapatoknak kreatív feladatokat is meg kell oldaniuk, mint például: montázkészítés, zenei aláfestés, fanfiction, vagy visszajátszás (ennél a résztvevők a könyv egy jelenetét kell megjeleníteniük fotó formájában). A kezdetben helyi (megyei) kezdeményezésként indult program, egy évvel később már országossá válhatott az Informatikai és Könyvtári Szövetség, valamint a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.¹¹ A játék alapjául többek közt az Olvasók Diadala nevű kezdeményezés szolgált, amely egy online olvasásfejlesztési játék. A 12-16 éves korosztályt megcélózva próbált oly módon kínálni olvasnivalót a fiataloknak, hogy emellett fejlessze a digitális és kulturális kompetenciájukat. A játék ötletgazdája és megvalósítója a Gödöllői Városi Könyvtár és Információs Központ. A gyerekeknek szóló olvasóvetélkedőknek nagy hagyománya volt eddig is a gödöllői könyvtárban. A szervezők úgy gondolták a hagyományos formákon túllépve, előállnak valami újszerűvel, így született meg 2015-ben az Olvasók Diadala, mint digitális olvasásfejlesztési játék. A kerettörténetet Suzanne Collins *Az éhezők viadala* című regénye adta. A történet helyett a regény alapotívumait vették át a szervezők. Így felosztották Gödöllő városát 12 körzetre. A program, miután elnyerte a Minőség-Innováció díjat 2018-ban, 2019-ben ismét megrendezésre került, azonban ez alkalommal már nem csak a 12-16 éves korosztályt megszólítva, hanem „generációk csatája” felhívással a fiatalok mellett a felnőtt korosztályt is. A rendezők célja az volt, hogy kiderüljön, kik olvasnak többet manapság, a fiatalok, vagy a felnőttek.¹²

POKET

A POKET zsebkönyvek kezdeményezés a Sztalker Csoport nevéhez köthető, amely egy fiatal színészekből álló csoportosulás. A csoport egyik tagja, Vecsei H. Miklós színész, elmondása szerint a fő célcsoportjuk a fővárosi, illetve az elővárosból ingázó fiatalok. Ennek megfelelően az első 8 zsebkönyv automata a főváros nagyobb közlekedési csomópontjainál és kulturális központjainak közelében került kihelyezésre. Ez az alulról jövő kezdeményezés olyan sikeres volt, hogy ma már több vidéki városban is találkozhatunk POKET könyvekkel, egyre több helyen. Az automaták választéka kortárs és klasszikus darabokat is tartalmaz.

11 Csépanyi, Zoltán. „„Avasd be Te az olvasót kedvenc könyveid világába!” A Nagy Könyves Beavatás országos olvasásnépszerűsítő program.” Könyvtári Figyelő 63. évf..Különszám (2017): 56-67.

12 Istók, Anna. „Digitális mindennapok egy könyvtár életében – innovatív módszerek a fiatalok olvasóvá nevelése, valamint az élethosszig tartó tanulás területén.” Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 65. évf. 3. sz. (2018): 159-175.

Nemzetközi példák

Európai kezdeményezésre példa a Lifelong Readers nevű projekt, amely az Európai Bizottság támogatásával jött létre. A projekt célja a tanárok és iskolai könyvtárosok támogatása, a 6-12 éves korosztály ösztönzésében az egész életen át tartó olvasási szokások kialakításában

Az élethosszig tartó tanulás szorosan kapcsolódik az olvasáshoz, így a projekt mindkét területen törekszik a pozitív változásokra, összehangolt erőfeszítéseket tesz az olvasásnépszerűsítés érdekében.¹³

Amerikai vonatkozású olvasásnépszerűsítő programokból számtalan van, de jó példa a szervezettségére a Center for the Book szervezet. Célja a könyvtárak, az irodalom és az olvasás népszerűsítése. 1977-ben alapította a Kongresszusi Könyvtár. Az USA minden államában van egy központja.¹⁴

Láthatjuk, hogy számos olvasásnépszerűsítő program indul könyvtárak, kormányzati szervek és alulról jövő kezdeményezések formájában. Felmérésre kerültek az olvasási szokások is. Azonban fontos kérdés, hogy a könyvtáros közösség mit gondol a téma kapcsán. Így lefolytattam egy online kérdőíves felmérést a magyar könyvtároshozközösség körében, mely során azt vizsgáltam, hogy mi a véleményük az olvasásról és az olvasásnépszerűsítésről, valamint hogy miként látják az olvasás helyzetét, és a könyvtárak szerepét ebben.

Kérdőíves felmérés

Céлом volt felmérni a magyar könyvtároshozközösség véleményét az olvasásnépszerűsítés témakörében. A 18 kérdéses kérdőívre 181 könyvtárostól érkeztek válaszok.

Eredmények

A szociometriai kérdéseket (Nem, Életkor, Iskolai végzettség) követően a könyvtárosok olvasási szokásairól kérdeztem, valamint arról, hogy hogyan látják ők az olvasást. Ezen kérdéscsoporthoz összesen 5 kérdés tartozott. Ezek közül kettőt emelnék ki:

Az olvasás helyzetére vonatkozóan, hogy hogyan látják a könyvtárosok az olvasás jelenlegi helyzetét, a válaszadók több mint fele, 57%-a választotta azt a válaszlehetőséget, miszerint „Kevesebben olvasnak ugyan, de a helyzet nem olyan kiábrándító”. Közel 20 % ennél negatívabban látja a helyzetet. Jóval kevesebben viszonyulnak igazán pozitívan a kérdéshez. (4. ábra)

13 „Overview.” 2012. Lifelong Readers. 2020. 09. 01.
<https://www.lifelongreaders.org/lire1/overview.html>

14 „The Library of Congress Center for the Book.” dátum nélk. Library of Congress. 2020. 09. 01.
<http://read.gov/cfb/>

4. ábra Az olvasás helyzete

A válaszadók szinte egyöntetűen igen választ adtak arra a kérdésre, hogy szükséges-e tenni valamit az olvasási kedv felkeltéséért. A 181 válaszadóból mindössze 2-en adtak nemleges választ.

Az utolsó kérdéscsoport, melyben az olvasásnépszerűsítés és a könyvtár kapcsolatát vizsgáltam 10 kérdést tartalmazott. Olyan kérdéseket intéztem a kitöltő könyvtárosokhoz, mint: Kinek a felelőssége tenni az olvasás népszerűsítése érdekében? Mekkora szerep jut ebben a könyvtáraknak? A könyvtártípusok szerepe hogyan oszlik meg ezen belül? Valamint kérdeztem az olvasásnépszerűsítő programok ismertségéről, és új kezdeményezések szükségességéről. Ezek közül négy kérdést emelnék ki:

Annak kapcsán, hogy kinek a feladata, felelőssége tenni valamit ennek az érdekében, nagyjából egyeznek a vélemények. A válaszadók közül majdnem mindenki, 97% (173) gondolja, hogy a szülőknek felelőssége, tenni valamit, 92% (164) szerint az iskoláknak is. A könyvtáraknak 85% (153) tulajdonított felelősséget ez ügyben. (5. ábra)

5. ábra Kinek a feladata az olvasásnépszerűsítés?

Aválaszok alapján, ahogy az várható is volt, a könyvtártípusok közül az iskolai könyvtárnak és a gyerekkönyvtárnak van a legnagyobb szerepe az olvasásnépszerűsítésben. (6. ábra)

6. ábra A különböző könyvtártípusok szerepének mértéke az olvasás népszerűsítésében

Mindezek mellett, mégis többen (26 %) gondolják úgy, hogy új kezdeményezésekre már nincs szükség.

Valószínűsíthetőnek tartom, hogy ennek az lehet az oka, hogy a jelenleg meglévő olvasásnépszerűsítő programokat, mennyiség és minőség szempontjából is, elegendőnek vélik.

Kérdőívemben kitértem a meglévő programok, kezdeményezések ismertségére is. Ez alapján az 5 legismertebb olvasásnépszerűsítő program:

1. Veszíts el egy könyvet
2. A Nagy Könyv
3. Az én könyvtáram
4. A nagy könyves beavatás
5. POKET

Összegzés

Ez alapján messzemenő következtetéseket levonni még nem tudunk, de érdemes lehet nagyobb figyelmet szentelni a témának, és a jelenlegi sikeres kezdeményezések nyomán folytatni az olvasásnépszerűsítő tevékenységet, alkalmazni a jó gyakorlatokat. Fontos a gyerekek, a fiatal korosztály megcélzása megfelelő olvasásnépszerűsítő programokkal. Olyan módon kell nyitni feléjük, amely adott korosztály igényeinek megfelel, amely az ő érdeklődésüket is felkelti. Szintén fontos lehet, hogy ne kizárólag „nagyban gondolkodjunk”, a helyi kezdeményezéseket is erősítsük.

Hivatkozások

- [1.] „A jövő a könyvtárban kezdődik.” Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, 2020.
- [2.] Csépanyi, Zoltán. „„Avasd be Te az olvasót kedvenc könyveid világába!” A Nagy Könyves Beavatás országos olvasásnépszerűsítő program.” *Könyvtári Figyelő* 63. évf. Különszám (2017): 56–67.
- [3.] Dömsödy, Andrea. *Könyvtár-pedagógia*. Budapest: Flaccus, 2003.
- [4.] Gombos, Péter. *Dobj el mindent, és olvas!* Budapest: Pont Kiadó, 2013.
- [5.] Gyarmathy, Éva. „Ki van kulturális lemaradásban?” *Digitális Nemzedék Konferencia*. Budapest: ELTE, 2012. 9–16.
- [6.] Huszti, Ágnes. „A könyvtárak szerepe az olvasóvá nevelés megalapozásában.” *Könyv és Nevelés* 20. évf. 3. sz. (2018): 7–26.
- [7.] Istók, Anna. „Digitális mindennapok egy könyvtár életében – innovatív módszerek a fiatalok olvasóvá nevelése, valamint az élethosszig tartó tanulás területén.” *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 65. évf. 3. sz. (2018): 159–175.
- [8.] Nielsen, Jakob. *F-Shaped Pattern For Reading Web Content (original study)*. 2006. 04. 17. 2020. 08. 23. <https://www.nngroup.com/articles/f-shaped-pattern-reading-web-content-discovered/>.
- [9.] „Overview.” 2012. *Lifelong Readers*. 2020. 09. 01. <https://www.lifelongreaders.org/lire1/overview.html>.
- [10.] *PISA 2018 Összefoglaló jelentés*. Budapest: Oktatási Hivatal, 2019.
- [11.] „The Library of Congress Center for the Book.” dátum nélk. *Library of Congress*. 2020. 09. 01. <http://read.gov/cfb/>.

- [12.] Tószegi, Zsuzsanna. „Az olvasás trónfosztása? Adalékok a könyvből, illetve a képernyőről való olvasás kérdéséhez.” *Könyv és Nevelés* 11. évf. 4. sz. (2009).
- [13.] Tóth, Máté. „A magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásai 2019-ben.” 2019.